

Paweł Fiszer

e-mail: pawel.fiszer@lib.uni.lodz.pl

Ilona Niewczas

e-mail: ilona.niewczas@lib.uni.lodz.pl

Rafał Pytel

e-mail: rafal_pytel@wp.pl

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

[Wybrane zagadnienia polityki gromadzenia i selekcji zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego

DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/0860-7435.21.05>

ABSTRAKT: Celem artykułu jest omówienie wybranych zagadnień związanych z polityką gromadzenia i selekcji zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego. W szczególności analizie poddane zostały zasady gromadzenia i selekcji egzemplarza obowiązkowego, segmentacja zbiorów biblioteki oraz zarządzanie zbiorem czasopism na przykładzie ich gromadzenia. Podstawowa kwestia jaka przyświeca podjętym w tym artykule rozważaniom, odnosi się do polityki gromadzenia zbiorów i czynników, które je determinują. Całość rozważań osadzona została w trzech śródtytułach, które przybliżają specyfikę pracy Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego.

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, gromadzenie zbiorów, selekcja zbiorów, segmentacja zbiorów, zarządzanie zbiorem czasopism

Podstawowym zadaniem bibliotek jest gromadzenie, opracowywanie, a następnie udostępnianie skompletowanych dokumentów. Każda biblioteka stara się więc, aby zgromadzone materiały w jak najlepszy sposób odpowiadały na potrzeby czytelników. W przypadku bibliotek uczelnianych, także Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ), powinny zostać zaspokojone potrzeby naukowe, badawcze i dydaktyczne pracowników oraz studentów macierzystej

Polityka gromadzenia i zarządzania zbiorami...

uczelnia, a jeśli biblioteka pełni funkcję biblioteki publicznej, także innych grup czytelników. Polityka gromadzenia zbiorów w BUŁ uwzględnia zatem naukowy charakter biblioteki, kierunki studiów prowadzone w uczelni i problematykę badań naukowych realizowanych w Uniwersytecie Łódzkim (UŁ).

BUŁ nabywa zbiory nie tylko drogą kupna, wymiany i darów, ale w procesie gromadzenia korzysta także z postanowień polskiego prawa bibliotecznego, a konkretnie z *Ustawy z dnia 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych*. Ustawa „określa obowiązki wydawców w zakresie przekazywania dzieł oraz obowiązki bibliotek w zakresie gromadzenia dorobku wydawniczego” (Ustawa, 1996). Dzięki temu zaspokaja nie tylko naukowe potrzeby czytelników. Umiejętnie tworzona kolekcja i jakość świadczonych usług budują prestiż biblioteki oraz umacniają jej pozycję w społeczności akademickiej i w lokalnym środowisku. Dlatego też warto poznać czynniki, jakie kształtują politykę gromadzenia i organizację zbiorów w BUŁ. Niniejsza praca przybliży ten temat tylko częściowo, koncentrując się na wybranych zagadnieniach realizowanych w placówce.

Zasady gromadzenia i selekcji egzemplarza obowiązkowego w BUŁ

BUŁ jest na podstawie wspomnianej *Ustawy z dn. 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych* i wydanego do niej *Rozporządzenia Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 marca 1997 r.* (Rozporządzenie, 1997) uprawniona do otrzymywania jednego egzemplarza obowiązkowego (eo) od wydawców, jako jedna z siedemnastu bibliotek w Polsce. Ustawie podlegają dzieła „zwielokrotnione dowolną techniką” z wyłączeniem druków przeznaczonych do użytku wewnętrznego lub użytku osobistego, papierów wartościowych, dzieł artystycznych o charakterze oryginału oraz formularzy, biletów, etykiet i opakowań. Do przekazywania publikacji zobowiązani są wydawcy instytucjonalni, osoby prawne, a także osoby fizyczne. Wykaz upoważnionych bibliotek opublikowano w Zarządzeniu MKiS; oprócz Biblioteki Narodowej i Biblioteki Jagiellońskiej, jest to dziewięć bibliotek uniwersyteckich, cztery biblioteki publiczne, Biblioteka Sejmowa i Filtoteka Narodowa (Tetela, 2013, s. 136).

Biblioteka UŁ nie ma obowiązku archiwizowania egzemplarza obowiązkowego (eo). W jego ramach otrzymuje następujące typy dokumentów: książki, broszury, gazety, czasopisma, ulotki, afisze, plakaty, mapy, plany, wykresy, tabele, rysunki, ilustracje, nuty, audiowizualne (płyty CD) oraz zapisane na nośnikach danych (płyty CD-ROM). Do zbiorów włączane są publikacje odpowiadające profilowi kształtowanemu przez tradycję i potrzeby bieżące.

Selekcja materiałów otrzymywanych w ramach eo regulowana jest przez szereg aktów prawnych i normatywnych.

Podstawą prawną do przekazywania innym bibliotekom zbędnych eo jest *Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 24 maja 1999 zmieniające rozporządzenie w sprawie wykazu bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarzy obowiązkowych poszczególnych rodzajów publikacji oraz zasad i trybu ich przekazywania* (Rozporządzenie, 1999). Rozporządzenie to zmieniło, wspomniane wcześniej, *Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 marca 1997 r.*, dając wymienionym w nim bibliotekom, między innymi BUŁ, podstawę do przekazywania innym instytucjom zbędnych egzemplarzy. Wcześniejsze Rozporządzenie „zobowiązywało bowiem Bibliotekę Narodową i Bibliotekę Jagiellońską do wieczystego przechowywania po jednym egzemplarzu obowiązkowym, pozostałe biblioteki uprawnione do otrzymywania egzemplarzy obowiązkowych miały wyznaczony czas archiwizowania otrzymanych eo przez pięćdziesiąt lat” (Rozporządzenie, 1997). *Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 2 czerwca 1999* dopuszcza przekazywanie innym bibliotekom materiałów otrzymanych jako eo, jednak wymaga spełnienia trzech warunków:

1. Przekazanie nieprzydatnych bibliotece publikacji powinno być nieodpłatne.
2. O egzemplarze może ubiegać się tylko biblioteka wchodząca w skład ogólnokrajowej sieci bibliotecznej.
3. Biblioteka reflektująca na te publikacje powinna wyrazić zgodę na ich przyjęcie oraz na pokrycie kosztów opłat pocztowych przesyłek (Biliński, 2007, s. 19).

Pierwszy warunek wynika z bezpłatnego pozyskiwania egzemplarzy obowiązkowych, dlatego też biblioteki nie mogą czerpać z ich przekazywania korzyści. Warunek drugi, czyli przynależność do ogólnokrajowej sieci bibliotecznej, jest regulowany przez zapisy *Ustawy z dn. 27.06.1997 r. o bibliotekach*. W skład sieci wchodzi wszystkie biblioteki publiczne oraz takie, których organizatorzy złożą wnioski do Ministra Kultury (Ustawa, 1997). „Kolejnym warunkiem umożliwiającym nieodpłatne przekazywanie zainteresowanej bibliotece zbędnych egzemplarzy obowiązkowych jest odpowiednie porozumienie pomiędzy biblioteką przekazującą a otrzymującą te egzemplarze. W szczególności chodzi o to, aby biblioteka otrzymująca nie tylko wyraziła zgodę na przyjęcie tych darów książkowych, ale także pokryła ewentualne koszty ich przesyłki. Najbardziej praktyczne spełnienie tych wymogów ma miejsce wtedy, kiedy biblioteki [...] znajdują się w tej samej miejscowości lub w niewielkiej odległości. [...] Naczelną zasadą całego przedsięwzięcia przeka-

Polityka gromadzenia i zarządzania zbiorami...

zywania zbędnych egzemplarzy obowiązkowych jest racjonalne wykorzystanie powierzchni magazynowych bibliotek otrzymujących eo oraz jak najbardziej celowe wykorzystanie tych egzemplarzy przez inne biblioteki” (Biliński, 2007, s. 19–20).

Komisja do Spraw Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi opracowała własne zalecenia dla m. in. Sekcji Egzemplarza Obowiązkowego, Darów i Dubletów (EODiD), które precyzują zalecany profil materiałów pożądaných przez BUŁ i są jednocześnie wytycznymi dla pracowników podczas codziennej selekcji przysyłanych przez wydawców egzemplarzy. W *Sprawozdaniu z posiedzenia Komisji do Spraw Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów BUŁ z 8 kwietnia 2014 r.* wyszczególniono zalecenia dla pracowników Sekcji EODiD, obowiązujące ich przy selekcji wstępnej eo. Postanowienie nr 3 zawiera następujące wytyczne:

„BUŁ ma gromadzić wyłącznie publikacje z zakresu:

- kierunków studiów funkcjonujących na uczelni,
- ukształtowanych specjalizacji zbiorów: teatrologia, filmoznawstwo, sztuka współczesna,
- dokumentujące rozwój poszczególnych dyscyplin wiedzy (nawet tych nie występujących na Uniwersytecie),
- materiałów konferencyjnych (tylko związane z profilem uczelni, z wyłączeniem konferencji studenckich i popularnonaukowych),
- generalistów (ze wszystkich dziedzin wiedzy),
- literatury pięknej w jęz. polskim w wyborze (wydania krytyczne, wartościowe serie, nagrodzone, polecane przez pracowników naukowych, a także recenzowane w mediach),
- literatury pięknej zagranicznej w oryginale (klasyka i pozycje nagrodzone prestiżowymi nagrodami),
- regionalistów (o regionie oraz dzieła autorów z regionu łódzkiego)” (*Sprawozdanie z posiedzenia...*, 2014).

W następnej części artykułu omówione zostaną procedury przyjmowania i selekcji egzemplarza obowiązkowego przez pracowników Sekcji EOIDD BUŁ, zilustrowane danymi statystycznymi.

Eo stanowi obecnie źródło około 75% wpływów publikacji polskich do BUŁ. Około trzydziestu procent nadsyłanych eo jest odrzucane przez pracowników Sekcji EOIDD (pracownik dyżurujący) w ramach selekcji. Druki uznane za zbędne przekazywane są do Sekcji Wymiany Krajowej i Zagranicznej. Według statystyk wpływ za rok 2013 wyniósł 26 493 jednostek (nie wliczając

czasopism) i był to kolejny rok, kiedy nastąpił wzrost w liczbach bezwzględnych. Dla porównania rok 2001 zamknięty został wpływem 22 777 jednostek.

EO dostarczany jest codziennie, głównie przez Poczta Polską, ale wydawcy korzystają również z usług firm kurierskich. Dostawa zazwyczaj zapakowana jest w dużych rozmiarów worki, mieszczące od kilku do kilkunastu paczek. Przeciętna liczba dostarczanych tygodniowo paczek wynosi sto. System pracy Sekcji EOIDD przewiduje, że w każdym tygodniu odbiorem poczty zajmuje się dyżurujący pracownik, wyznaczony do tego zadania w systemie rotacyjnym. Do jego obowiązków należy odbiór i potwierdzenie przesyłek, wpisanie ich do ewidencji Sekcji, rozdzielenie poczty z oddzieleniem egzemplarza obowiązkowego od pozostałych przesyłek (zakup, wymiana, dary). Przy rozpakowywaniu paczek z eo oddzielane są czasopisma, przekazywane następnie do Sekcji Gromadzenia Czasopism (SCG), gdzie następuje ich opracowywanie bibliograficzne, względnie zapada decyzja o rozpoczęciu gromadzenia i opracowywania nowego czasopisma, lub też o nie włączaniu do zbiorów nowego tytułu. Podobnie podczas selekcji Sekcja EOIDD współpracuje z Samodzielną Sekcją Wolnego Dostępu (SSWD) oraz z sekcjami Oddziału Zbiorów Specjalnych (OZS), które przyjmują materiały niepiśmienne: Sekcją Ikonografii, Sekcją Kartografii, Sekcją Muzykaliów i Sekcją Dokumentów Życia Społecznego. Wypisywanie i wysyłka potwierdzeń wchodzi w zakres obowiązków kierownika Sekcji EOIDD. Należy dodać, że coraz częściej wydawcy wymagają przesyłania potwierdzeń odbioru pocztą elektroniczną, co wydatnie skraca czas przekazania takiej informacji. Do obowiązków kierownika należy również korespondencja dotycząca uzupełnień i wymiany uszkodzonych książek, dołączenia errat itp., co potwierdzane jest w dzienniku korespondencji¹.

Rejestracja książek (i materiałów nie będących czasopismami) polega na wpisaniu do rejestru przybytków (po uprzednim odrzuceniu błędów i dubletów), ostemplowaniu, wycenie książki na podstawie informacji ze stron internetowych wydawnictw, niekiedy księgarń, oraz na podziale wydawnictw, które trafiają do oddziałów Zbiorów Specjalnych i Informacji Naukowej, lub do księgozbioru bibliologicznego. Następuje wprowadzanie książek do systemu Symphony (jest to pierwszy krok, przed opracowaniem danej pozycji – na podstawie tych danych oraz przekazanych książek pracuje Dział Opracowania Zbiorów – DOZ). Podczas wprowadzania danych do systemu Symphony sprawdzane jest, czy BUŁ posiada już egzemplarze danego tytułu, a potem dokonywane jest wprowadzenie danych (tytuł, autor, miejsce wydania, wydawca, rok wydania, numer wydania, ISBN/ISSN, cena, ilość, lokalizacja,

¹ Na podstawie rozmów z pracownikami Sekcji EODiD.

Polityka gromadzenia i zarządzania zbiorami...

uwagi, klasa statystyczna). Na tym etapie następuje również przypisanie do miejsc przeznaczenia innych rodzajów materiałów (np. CD-ROMy trafiają do Oddziału Informacji Naukowej).

Po opisanych wyżej czynnościach książki przekazywane są do DOZ. Następnie pozostaje sporządzenie zestawień statystycznych i uporządkowanie potwierdzeń według numerów przed przekazaniem ich do Archiwum. Tym samym proces wstępnej fazy selekcji i gromadzenia zostaje zakończony.

Segmentacja zbiorów BUŁ – gromadzenie i przechowywanie

W opisie tak wielowątkowego zagadnienia jak segmentacja zbiorów BUŁ skoncentrowano się na dwóch agendach biblioteki: Samodzielnej Sekcji Wolnego Dostępu oraz Sekcji Muzykaliów, jako przykładu agendy Oddziału Zbiorów Specjalnych BUŁ. Struktury tych agend i prowadzona na ich rzecz polityka gromadzenia, wydały się najbardziej interesujące i odpowiednie dla właściwego zobrazowania zaanonsowanego w tytule problemu artykułu.

W nowej części gmachu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego książki udostępniane są w wolnym dostępie. Są to głównie zbiory wydane po 1997 r., ułożone dziedzinowo, według Klasyfikacji Biblioteki Kongresu (KBK). „Wolny dostęp do zbiorów, czyli przestrzeń magazynowo-czytelnicza, w której użytkownik porusza się samodzielnie, w BUŁ nie był pomysłem nowym. Od lat czytelnicy korzystali z księgozbioru Czytelni Głównej właśnie na zasadach wolnego dostępu” (Mikołajczyk, 2010, s. 56). W wolnym dostępie dobrze sprawdza się koncepcja łączenia wypożyczania zbiorów do domu z udostępnianiem ich na miejscu. Przy regałach z dziedzinowo ustawionym księgozbiorem ustawione są stoliki do pracy.

Gromadzenie książek w magazynie otwartym daje możliwość korzystania z księgozbioru jako katalogu dziedzinowego/systematycznego. Układ rzeczowy książek sprawia, że czytelnicy, lokalizując na półce poszukiwaną pozycję, odnajdują pokrewne tematycznie piśmiennictwo i rozszerzają zakres przeglądanych lektur. W systemie magazynów zamkniętych informacje o książce zamykają się w krótkim katalogowym opisie bibliograficznym, co niekiedy nie jest wystarczające. W wolnym dostępie czytelnik weryfikuje swój wybór, od razu przeglądając zawartość książki (Tamże, s. 57).

Współpraca bibliotekarzy dziedzinowych z Oddziałem Gromadzenia i Uzupelniania Zbiorów BUŁ obejmuje zarówno sugestie dotyczące nabytków, jak i (na późniejszym etapie) kierowanie poszczególnych tytułów do wolnego dostępu. Praca nad doбором tytułów do poszczególnych działów rzeczowych w wolnym dostępie pozwala bibliotekarzowi dobrze orientować

się w księgozbiornie i tym samym przekazać wyczerpującą informację czytelnikowi (Tamże, s. 61).

Bibliotekarze dziedzinowi w wolnym dostępie BUŁ gromadzą i przydzielają książki do działów według klasyfikacji Biblioteki Kongresu, przestrzegając pewnych zasad:

- brane są pod uwagę listy lektur z danych kierunków oraz prośby i rekomendacje otrzymane od pracowników Uniwersytetu Łódzkiego
- uwzględniane są wyniki współpracy z wydziałami oraz wykazy publikacji otrzymane od studentów przychodzących do biblioteki
- kładzie się większy nacisk na literaturę związaną z wydziałami i kierunkami istniejącymi na Uniwersytecie Łódzkim. Dla przykładu książek medycznych kupuje się mniej ze względu na to, że medycyna nie jest reprezentowana na Uniwersytecie Łódzkim. Zdarza się jednak, że takie książki też są nabywane i przydzielane do wolnego dostępu, ale tylko wtedy, kiedy powiązane są z naukami reprezentowanymi na Uniwersytecie, czyli np. biologią czy chemią
- preferowane są pozycje z zakresu wydawnictw naukowych. Popularnonaukowe publikacje również są włączane do wolnego dostępu, o ile są cennym i ważnym uzupełnieniem naukowych, albo kiedy na dany temat jest mało publikacji naukowych
- przyjmowane są prawie wszystkie dzieła z Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego
- wskazówką dla bibliotekarzy dziedzinowych są dezyderaty studentów lub pracowników, czyli sugestie, jakich pozycji według nich brakuje albo jakich by sobie życzyli
- do wolnego dostępu kierowane są nowe egzemplarze. Z założenia w wolnym dostępie znajdują się najnowsze wydania
- bibliotekarze dziedzinowi kierują się również własnym doświadczeniem (pozyskanym choćby w trakcie pełnienia dyżurów), biorą pod uwagę, jakie publikacje są szczególnie poczytne, o co studenci pytają najczęściej, z jakimi zagadnieniami przychodzą, jakie książki zostawiają na wózkach po przeczytaniu
- o przydziale decyduje również pozycja książek na rynku oraz ich poziom merytoryczny
- ważny jest także potencjał wydawnictwa (np. C.H. Beck czy też Wolters Kluwer – potentaci na rynku wydawnictw prawniczych i biznesowych)

Polityka gromadzenia i zarządzania zbiorami...

- autorzy są oceniani przez bibliotekarzy w zależności od dziedziny. W zasadzie w każdej dziedzinie znajdują się tak zwani „pionierzy”
- istnieje również takie zjawisko, jak moda na danego autora, który np. otrzymał nagrodę literacką w ostatnim czasie
- bibliotekarze kierują się ceną – zbyt drogie publikacje wypożyczane są z magazynu. To samo dotyczy książek o zbyt małej objętości, których nie da się okleić sygnaturą KBK, publikacji zeszytowych czy skoroszytowych. Oczywiście do wolnego dostępu nie trafiają książki o zbyt dużych gabarytach, nie mieszczące się na półkach w wolnym dostępie
- gromadzi się również literaturę popularną (na I piętrze); jest to ukłon w kierunku czytelnika, który do biblioteki nie przychodzi tylko po to, by się uczyć, ale też zrelaksować
- Bibliotekarze dziedzinowi kierują się ponadto swoim subiektywnym zdaniem: co może być ważne i przydatne oraz co może uzupełnić księgozbiór w wolnym dostępie BUŁ².

Wolny dostęp do półek, jako docelowa forma gromadzenia i przechowywania księgozbioru, zbiera również głosy negatywne. Niektórzy bibliotekarze z założenia nie lubią tej formy organizacji przechowywania i udostępniania zbiorów. Argumentują, że wymaga ona większej powierzchni, częstszego porządkowania zbiorów, jest powodem szybszego niszczenia książek i cząsopism oraz zwiększonej możliwości kradzieży. Czytelnicy jednak lubią sami wyszukiwać potrzebne im materiały, zwłaszcza wtedy, gdy ich poszukiwania nie są skonkretyzowane; wolny dostęp przybliży im wtedy zbiory, bowiem użytkownicy nie zawsze potrafią dotrzeć do informacji poprzez katalog komputerowy (Kalinowska, 2002, s. 56).

Warto na koniec zaznaczyć, że przy rzeczowym układzie piśmiennictwa nie jest możliwe ustalenie sztywnego planu zapelniania regałów. Ze względu na potrzeby czytelników i niejednorodną politykę gromadzenia literatury z poszczególnych dziedzin, księgozbiór zdaje się być żywym nieprzewidywalnym organizmem. Już w pierwszym roku funkcjonowania magazynu otwartego zauważono, że corocznie potrzebne będą pewne korekty ustawienia zbiorów. Prace te wykonywane są w okresie wakacyjnym, aby zmniejszyć uciążliwość czasowego ograniczenia dostępu czytelników do części piśmiennictwa (Mikołajczyk, 2010, s. 57).

W Bibliotece UŁ znajduje się ok. 90 000 wydawnictw i rękopisów muzycznych, których segmentacja jest niezwykle interesująca, ponieważ wymaga specjalistycznej wiedzy pracownika Sekcji Muzykaliów. Wydawnictwa te mają

² Na podstawie rozmów z bibliotekarzami dziedzinowymi z Sekcji Wolnego Dostępu.

różnorodny charakter. Są to dzieła muzyki świeckiej i religijnej, wokalne i instrumentalnej, klasycznej i rozrywkowej, począwszy od zabytków muzycznych po utwory współczesne. Większość z nich jest gromadzona w Sekcji Muzykaliów i składa się z kilku rodzajów zbiorów. Są to:

- druki muzyczne
- rękopisy XVI–XX w.
- księgozbiór podręczny
- płyty CD
- płyty analogowe
- taśmy magnetofonowe (*Zbiory specjalne...*).

Pracownicy Sekcji Muzykaliów uczestniczą w całym procesie organizowania swoich zbiorów, począwszy od decyzji dotyczących wpływu (z różnych źródeł), poprzez ich opracowanie (inventaryzacja, opracowanie techniczne oraz katalogowanie), aż po udostępnianie. Jedyny wyjątek stanowią pozycje przydzielane do księgozbioru podręcznego, którego opracowaniem zajmują się pracownicy Oddziału Opracowania Zbiorów BUŁ.

Pozyskiwanie zbiorów do Sekcji Muzykaliów oparte jest na ścisłej współpracy z Oddziałem Gromadzenia i Uzupelniania Zbiorów BUŁ. Tak więc nabytki, które wpłynęły do BUŁ, przede wszystkim jako egzemplarz obowiązkowy, a także dary lub wymiana, zostają przydzielone na podstawie ścisłej selekcji oferty przedstawionej przez Oddział Gromadzenia i Uzupelniania Zbiorów BUŁ, dokonanej przez pracowników Sekcji Muzykaliów.

Zakupy krajowe i zagraniczne odbywają się po konsultacji pracowników Sekcji Muzykaliów z pracownikami Oddziału Gromadzenia i Uzupelniania Zbiorów BUŁ. Uzależnione są one przede wszystkim od budżetu, jaki został przydzielony na materiały muzyczne (nuty, nagrania).

Pracownicy Sekcji Muzykaliów decyzje o kupnie tych pozycji podejmują w oparciu o:

- prowadzone listy dezyderatów czytelnicznych
- obserwowanie rynku nowości wydawniczych
- zapowiedzi rzadkich wydawnictw związanych z rocznicami i jubileuszami
- śledzenie życia muzycznego w kraju i za granicą (festiwale, konkursy, występy)
- nagrody i wyróżnienia przyznawane twórcom i artystom świata muzycznego
- uzupełnianie posiadanych kolekcji (autorskich, wykonawczych, tematycznych, np. dotyczących miasta Łodzi etc.).

Polityka gromadzenia i zarządzania zbiorami...

Opracowanie zbiorów właściwych Sekcji (druki muzyczne i nagrania) zaczyna się od tzw. formatowania (ułożenia ich na półkach według wymiarów) celem oszczędzania miejsca, którego zaczyna brakować w pomieszczeniach magazynowych. Następnie przystępuje się do ich opracowania, które obejmuje:

- wpis do ksiąg inwentarzowych
- opracowanie techniczne (ostemplowanie, wybijanie lub drukowanie sygnatur oraz ich naklejanie)
- katalogowanie (komputerowe oraz tradycyjne – kartkowe (liczne katalogi, kartoteki, indeksy)
- włączanie kart do katalogów .

Jakie znaczenie ma działalność Sekcji Muzykaliów w BUŁ? Agenda ta skutecznie realizuje swoją rolę placówki muzycznej. Jej obecność w mieście dobrze służy podnoszeniu prestiżu muzyki, rozbudzaniu estetycznych potrzeb i humanistycznej edukacji społeczeństwa łódzkiego. Ze zbiorów muzycznych Sekcji korzysta duża rzesza użytkowników, reprezentująca wysoki poziom kultury muzycznej oraz posiadająca ukształtowane upodobania muzyczne (Łabiszewska, 1988, s. 224).

Gromadzenie jako istotny element zarządzania zbiorem czasopism w Bibliotece UŁ

W BUŁ (oraz w bibliotekach zakładowych) gromadzone są również drukowane i elektroniczne czasopisma polskie i zagraniczne. Procesy związane z pozyskiwaniem i opracowywaniem wydawnictw ciągłych znajdują się w zakresie obowiązków Sekcji Gromadzenia Czasopism oraz Samodzielnej Sekcji Bibliografii, Bibliometrii i Sieciowych Zasobów Informacji (pakiety czasopism elektronicznych).

Pojedyncze tytuły czasopism zagranicznych, zarówno drukowane jak i w formie elektronicznej, kupowane są centralnie (przez BUŁ) dla wszystkich jednostek Uniwersytetu Łódzkiego (biblioteki głównej, bibliotek zakładowych, instytutów, katedr i innych jednostek będących w strukturze organizacyjnej), przy czym dana jednostka powinna zabezpieczyć środki na ten nabytek. Zakup odbywa się zgodnie z wymogami ustawy *Prawo zamówień publicznych* i poprzedzony jest konsultacjami z pracownikami naukowymi i bibliotekarzami, którzy otrzymują listę tytułów prenumerowanych w bieżącym roku i szacunkowy koszt zakupu na następny rok. Z listy można wykreślić wybrany tytuł lub dopisać taki, który jest proponowany. W oparciu o informacje, jakie BUŁ otrzymuje od dziekanów, sporządzana jest lista tytułów. Zakupione zbiory trafiają do bibliotek zakładowych lub innych jednostek UŁ, a w przy-

padku, gdy wydział nie posiada swojej biblioteki wydziałowej (np. Wydział Biologii i Ochrony Środowiska UŁ lub Wydział Chemii UŁ), periodyki drukowane z tych dziedzin są gromadzone i udostępniane w BUŁ.

Zdarza się, że wydawcy wraz z egzemplarzem drukowanym oferują także dostęp online do danego tytułu, a często możliwa jest jedynie prenumerata elektroniczna. W takiej sytuacji dostęp do treści możliwy jest w obrębie numerów IP komputerów zgłoszonych wydawcy.

Od kilku lat obsługę prenumeraty czasopism zagranicznych prowadzą zewnętrzne firmy, wybierane corocznie w przetargu. W 2014 r. taką działalność dla UŁ prowadziła firma EBSCO.

Biblioteka UŁ nabywa czasopisma także drogą wymiany i darów. „W ramach wymiany zagranicznej, której podstawą są dokumenty biblioteczne, publikacje naukowe UŁ i prace Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, BUŁ współpracuje ze 128 bibliotekami i instytucjami naukowymi z trzydziestu krajów, między innymi z Austrii, Belgii, Białorusi, Bułgarii, Chin, Chorwacji, Czech, Danii, Estonii, Finlandii, Francji, Holandii, Japonii, Kanady, Litwy, Łotwy, Macedonii, Niemiec, Rosji, Rumunii, Serbii, Słowacji, Słowenii, Szwajcarii, Szwecji, Ukrainy, Wielkiej Brytanii, Węgier, Włoch” (Kowalewska, 2013, s. 53).

Kolekcja polskich czasopism drukowanych w dużej mierze opiera się na wpływach z egzemplarza obowiązkowego. W ten sposób nabywane są czasopisma naukowe i popularnonaukowe, prasa opinii i prasa o charakterze rozrywkowym, oraz gazety ogólnopolskie i regionalne.

W ramach prenumeraty gromadzone są periodyki zgłoszone do zakupu podczas corocznych konsultacji oraz dodatkowe egzemplarze dzienników: „Gazety Wyborczej” i „Rzeczpospolitej”, ponadto gazet regionalnych: „Dziennika Łódzkiego” i „Expressu Ilustrowanego”. Ten zakup także odbywa się zgodnie z wymogami ustawy *Prawo zamówień publicznych*. W 2014 r. obsługą prenumeraty polskich czasopism zajmowały się firmy Garmond Press i Ruch S.A. Niewielka część czasopism, wydawanych nieregularnie, których brak jest w ofercie tych firm, zamawiana jest w trybie z wolnej ręki, za pośrednictwem Oddziału Gromadzenia i Uzupelniania Zbiorów lub bezpośrednio u wydawców. W ten sposób nabywane są np. tytuły wydawane przez Łódzkie Towarzystwo Naukowe i Bibliotekę Narodową.

Biblioteka uczelniana ma obowiązek gromadzenia czasopism wydawanych w UŁ. Obecnie zgodnie z Zarządzeniem Rektora Uniwersytetu Łódzkiego (Zarządzenie, 2013) wersją pierwotną naukowych czasopism uczelnianych jest wersja elektroniczna (chyba, że redakcja czasopisma postanowi inaczej) i każdy kolejny numer czasopisma, po okresie karencji uzgodnionym

Polityka gromadzenia i zarządzania zbiorami...

między redakcją czasopisma i wydawcą, powinien być obligatoryjnie zdeponowany przez redakcję w Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego (RUŁ) (*Repozytorium...*), w którym udostępniony zostanie na zasadach Open Access każdemu czytelnikowi. Wyjątkiem jest sytuacja, kiedy numery czasopisma są zdeponowane na platformie hostingowej, a dostęp do nich jest płatny (Zarządzenie, 2013). Wersją wtórną czasopism jest wersja drukowana, która zostaje zachowana np. na potrzeby wymiany bibliotecznej.

Zarządzanie zbiorami to nie tylko gromadzenie, ale także m. in. stała kontrola zasobu pod kątem kompletności, dlatego bibliotekarze sprawdzają zbiór czasopism i interweniują w przypadku braków w ciągu. Prace te prowadzone są na bieżąco, z chwilą kiedy kolejne numery czasopism wpływają do biblioteki, a zajmuje się tym Sekcja Gromadzenia Czasopism Bieżących. W związku z problematyczną sytuacją finansową wydawców, coraz trudniej uzyskiwać należne egzemplarze obowiązkowe, dlatego wybrane tytuły nabywane są drogą zakupu lub na aukcjach.

W obrębie zbiorów wydawnictw ciągłych konieczne jest prowadzenie prac selekcyjnych w celu aktualizacji kolekcji, wyodrębnienia druków zniszczonych lub zainfekowanych (Giwier, 2005, s. 148). Podczas tych działań wydzielane są dublety, które przekazuje się innym bibliotekom lub na makulaturę, a także druki zbędne – głównie czasopisma lokalne spoza makroregionu łódzkiego, druki reklamowe i druki ulotne. Działania te prowadzi Sekcja Egzemplarza Obowiązkowego, Darów i Dubletów.

Kontrolę nad procesem selekcji zbiorów zinwentaryzowanych sprawuje Komisja Selekcyjna. Od 2014 r. z uwagi na koszty utrzymania zbiorów i zmniejszającą się powierzchnię przeznaczoną na magazynowanie polityka gromadzenia i selekcji została zaostrzona, powołana została także Komisja ds. Gromadzenia Księgozbioru BUŁ, która zajmuje się wstępną selekcją zbiorów (preselekcją).

Opracowano wytyczne dotyczące polityki gromadzenia w BUŁ, zgodnie z którymi nie gromadzi się:

- dalszych mutacji gazet regionalnych
- gazet gminnych, powiatowych, samorządowych (wyluczając makroregion łódzki)
- gazet bezpłatnych, np. wydawanych przez zakłady pracy, domy kultury, fundacje, biura podróży, kluby sportowe, banki regionalne i izby obrachunkowe
- gazet branżowych

- reklam, katalogów, programów firm i instytucji, np. motoryzacyjnych, budowlanych, farmaceutycznych, telefonii komórkowej, telewizyjnych, telekomunikacyjnych i innych
- cenników prasy, indeksów leków
- programów fundacji
- informatorów katechetycznych, religijnych itp.

Większość z wymienionych grup czasopism postanowiono zaproponować innym bibliotekom regionu łódzkiego.

Wszystkie nabytki drukowane są opracowywane i udostępniane. Nie można zapominać o tym, że rolą bibliotekarzy jest także ochrona zbiorów przed zniszczeniem, szczególnie dokumentów, które posiadają wartość historyczną. Dlatego wybrane czasopisma, na przykład tytuły z XIX i początków XX w. (głównie łódzkie) oraz czasopisma regionalne „drugiego obiegu” zostały zdigitalizowane i umieszczone w Bibliotece Cyfrowej UŁ. Celem tego działania było „rozszerzenie i ułatwienie dostępu do zbiorów bibliotecznych i ich popularyzacja przy jednoczesnej ochronie materiałów oryginalnych” (*Biblioteka Cyfrowa UŁ*).

Ograniczona przestrzeń przeznaczona na magazynowanie wydawnictw ciągłych oraz rozwój zasobów cyfrowych powodują, że od kilku lat prenumerata periodyków drukowanych zmniejsza się na rzecz dostępu do czasopism elektronicznych, które Biblioteka UŁ pozyskuje w różny sposób, w większości przypadków na podstawie umów o okresowej subskrypcji. W ramach Wirtualnej Biblioteki Nauki³ Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego finansuje dostęp do niektórych baz danych i czasopism. Dzięki stuprocentowemu finansowaniu (licencji krajowej) wszystkie uczelnie państwowe i instytuty naukowe w Polsce mogą bezpłatnie korzystać z czasopism wydawnictw Wiley&Sons, Elsevier, Springer, czasopism dostępnych w bazach danych EBSCO (w licencji krajowej dostępnych jest czternaście baz tego wydawcy), a także z Nature i Science.

Wysokie koszty zakupu czasopism elektronicznych są powodem tworzenia konsorcjów przez instytucje naukowe, dzięki czemu negocjują one ceny i zapewniają dostęp swoim użytkownikom do wybranych zasobów elektronicznych różnych wydawców. Konsorcja te są często dofinansowywane przez MNiSW (dofinansowanie wynosi zwykle 50%).

³ Wirtualna Biblioteka Nauki to program finansowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW), który zapewnia polskim instytucjom akademickim i naukowym dostęp do światowych zasobów wiedzy oraz umożliwia krajową archiwizację tych zasobów (*Wirtualna Biblioteka Nauki*).

Polityka gromadzenia i zarządzania zbiorami...

Decyzja o przyłączeniu do konsorcjum zależy od kilku czynników:

- zakresu tematycznego źródła elektronicznego
- ceny zasobu – zdarza się, że jeden z tytułów prenumerowanych w postaci drukowanej (ewentualnie elektronicznie) jest droższy lub niewiele tańszy niż pakiet czasopism, który zawierać może nawet kilkadziesiąt tytułów
- potrzeb środowiska naukowego uczelni (pracownicy naukowci zgłaszają potrzebę dostępu do danego źródła)
- bardzo dobrych statystyk wykorzystania zasobu podczas dostępu testowego oferowanego przez wydawcę (w ten sposób społeczność akademicka UŁ uzyskała dostęp do bazy czasopism Central and Eastern European Online Library (C.E.E.O.L.), choć ten zakup dokonany został poza konsorcjum).

Oczywiście dostęp do wybranego pakietu czasopism można wykupić nie będąc w konsorcjum, bowiem nie każdy wydawca takie tworzy.

Subskrybenci zbiorów cyfrowych otrzymują ponadto dostęp do statystyk wykorzystania zasobów sieciowych, dzięki czemu można ocenić stopień ich przydatności dla uczelni i podjąć decyzje o podpisaniu umowy na kolejny okres. Od statystyk można też uzależnić konieczność promowania słabo wykorzystywanych zasobów wśród pracowników i studentów.

Dzięki możliwościom technicznym użytkownicy mogą korzystać z zasobów subskrybowanych nie tylko w bibliotekach. Regułą jest już dostęp w uczelni (w obrębie zgłoszonych wydawcom numerów IP komputerów), a coraz częściej biblioteki akademickie zapewniają dostęp zdalny (poza siecią uczelnianą, na przykład w domu, podróży) do sieciowych zasobów informacji za pomocą serwerów uwierzytelniających czytelników. Biblioteka UŁ wykorzystuje do tego celu serwer proxy HIDDEN AUTOMATIC NAVIGATOR (HAN), który jest zsynchronizowany z systemem bibliotecznym Symphony. Większość licencji pozwala na taki dostęp jedynie pracownikom i studentom uczelni, dlatego, by mogli oni skorzystać z tej możliwości, muszą mieć aktualne konto biblioteczne w BUŁ.

W ostatnich latach, zarówno w procesie naukowym, jak i dydaktycznym, coraz większą popularność zdobywają otwarte zasoby. Oczywiście bibliotekarze mogą tworzyć takowe⁴, ale ich rolą jest także gromadzenie informacji o takich źródłach i przekazywanie ich czytelnikom⁵.

⁴ Repozytoria uczelniane, których celem jest gromadzenie dorobku pracowników naukowych tworzone są głównie przez bibliotekarzy. Tak jest np. w przypadku Repozytorium Uniwersy-

Mimo iż coraz więcej czasopism ukazuje się jedynie w wersji elektronicznej, biblioteki nie wypracowały jeszcze wspólnego stanowiska dotyczącego zasad udostępniania zbiorów cyfrowych przekazywanych jako egzemplarz obowiązkowy. Biblioteka UŁ udostępniła kilka zeszytów czasopism medycznych pozyskanych tą drogą za zgodą wydawcy w Bibliotece Cyfrowej UŁ⁶, przy czym korzystać z nich można tylko z komputerów pracujących w sieci komputerowej BUŁ.

Podsumowanie

Zarządzanie zasobami bibliotecznymi jest procesem długotrwałym i skomplikowanym m. in. z uwagi na zróżnicowany charakter zbiorów. Dla placówek naukowych jest zadaniem szczególnie ważnym, ponieważ dobrze zbudowana kolekcja może poprawić wizerunek biblioteki i podnieść jej rangę jako instytucji wsparcia dla uczelni.

Bibliografia

- Biblioteka Cyfrowa UŁ. Pobrane 4 kwietnia 2014, z: <http://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra/text?id=library-desc/>
- Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. Pobrane 4 kwietnia 2014, z: <http://www.lib.uni.lodz.pl/?idx=ezasoby&typ=oa/>
- Biliński, Lucjan. (2007). *Selekcja materiałów bibliecznych przekazywanie druków zbędnych*. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Giwer, Olga. (2005). *Selekcja zasobów w bibliotekach akademickich jako element polityki gromadzenia i kształtowania zbiorów*. Referat wygłoszony na konferencji „Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich” Rzeszów Czarna 1–3 czerwca 2005. Pobrane 4 kwietnia 2014, z: <http://bcpw.bg.pw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=3731&from=publication/>
- Kalinowska, Halina. (2002). *Czytelnik w nowoczesnej bibliotece czyli marketing usług bibliecznych*. W: S. Kubów (red.), *Marketing i jakość usług bibliotek akademickich: Ogólnopolska IV Konferencja Bibliotek Niepublicznych Szkół Wyższych* (s. 52–60). Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej.
- Kowalewska, Urszula. (red.) (2013). *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 2012*. Łódź.

tetu Łódzkiego czy Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (AMUR). Pracownicy bibliotek tworzą także biblioteki cyfrowe.

⁵ Lista wybranych ogólnodostępnych baz danych znajduje się na stronie internetowej BUŁ (*Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego*).

⁶ W dniu 4 kwietnia 2014 r. było to dziewięć zeszytów różnych czasopism z zakresu nauk medycznych (*Biblioteka Cyfrowa UŁ*).

Polityka gromadzenia i zarządzania zbiorami...

- Łabiszewska, Irena. (1988). *Historia i działalność Sekcji Muzykaliów Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi w latach 1964–1986*. Łódź: Uniwersytet Łódzki, praca mgr.
- Mikołajczyk, Katarzyna. (2010). *Wolny dostęp do zbiorów w nowoczesnej bibliotece akademickiej na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*. W: M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka (red.), *Stare i nowe w bibliotece – współpraca czy konkurencja* (s. 55–63). Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego.
- Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego. Pobrane 24 marca 2014, z: <http://repozytorium.uni.lodz.pl/>
- (Rozporządzenie, 1997). *Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki w sprawie wykażu bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarzy obowiązkowych poszczególnych rodzajów publikacji oraz zasad i trybu ich przekazywania z dnia 6 marca 1997 r.* (Dz. U. 1997, nr 29 poz. 161).
- (Rozporządzenie, 1999). *Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki zmieniające rozporządzenie w sprawie wykazu bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarzy obowiązkowych poszczególnych rodzajów publikacji oraz zasad i trybu ich przekazywania z dnia 24.05.1999 r.* (Dz. U. 1999 nr 50 poz. 513).
- Sprawozdanie z posiedzenia Komisji do Spraw Gromadzenia i Uzupelniania Zbiorów BUŁ z dnia 8 kwietnia 2014 r.* (2014). Łódź. Archiwum BUŁ.
- Tetela, Grażyna. (2013). *Polityka gromadzenia i selekcja zbiorów*. W: A. Tokarska (red.), *Bibliotekarstwo* (s. 131–142). Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- (Ustawa, 1996). *Ustawa z dnia 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych*. (Dz. U. 1996 nr 152 poz. 722).
- (Ustawa, 1997). *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*. (Dz. U. 1997 nr 85 poz. 539).
- Wirtualna Biblioteka Nauki. Pobrane 4 kwietnia 2014, z: <http://www.vls.icm.edu.pl/>
- (Zarządzenie, 2013). *Zarządzenie Rektora Uniwersytetu Łódzkiego nr 159 z dnia 06.08.2013*. Pobrane 24 marca 2014, z: <http://repozytorium.uni.lodz.pl:8080/RepoInfo/infoRUL.html?reguluse/>
- Zbiory specjalne. Muzykalia. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. Pobrane 7 marca 2015, z: <http://lib.uni.lodz.pl/?idx=Muzykalia&cwew=profil/>

Policy of gathering and selecting collections in the Library of University of Łódź – selected issues

ABSTRACT: The aim of this article is to discuss the selected issues connected with the policy of gathering and selecting collections in the Library of the Lodz University. The analysis includes particularly the rules of gathering and selecting a legal deposit copy, collections research and management of the journal collections at the example of their gathering. The basic issue undertaken in this consideration refers to the policy of gathering collections and factors which determine it. These reflections have been embedded in three subheadings which explain the rules of work in the Library of the Lodz University.

KEYWORDS: Library of the Lodz University, collection gathering, withdrawal of collection, collection research, management of journal collection